

PEDAGOGIK MULOQOTDA KONFLIKTLI VAZIYATLARNI TAXLIL QILISH

*Berdiyeva Anora, Mamatraximova Oygul,
Narziyeva Farangiz, Turg'unova Munisaxon,
Xakimova Muslima - University of
Management and Future Technologies
universiteti, 3-kurs Pedagogika yo'nalishi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik muloqot jarayonida yuzaga keladigan konfliktli vaziyatlarning mohiyati, ularning kelib chiqish sabablari hamda turlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, konfliktlarning psixologik asoslari, rivojlanish bosqichlari va ularning ta'lim jarayoniga ta'siri keng yoritiladi. Maqolada pedagogik konfliktlarni samarali hal etish usullari, ularning oldini olish strategiyalari hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida boshqarish masalalari ko'rib chiqilgan. Bundan tashqari, amaliy misollar orqali konfliktli vaziyatlarni tahlil qilishning ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish, sog'lom psixologik muhitni shakllantirish hamda o'quvchilar bilan samarali muloqotni yo'lga qo'yishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: pedagogik muloqot, konflikt, konfliktli vaziyat, pedagogik konflikt, kommunikatsiya, empatiya, konfliktni boshqarish, konfliktni hal etish, psixologik muhit, ta'lim jarayoni, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari, mediatsiya, zamonaviy pedagogika

Kirish

Pedagogik muloqot ta'lim jarayonining eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi, chunki aynan muloqot orqali bilim berish, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish va shaxslararo munosabatlar shakllanadi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro aloqa nafaqat dars mazmunini yetkazish, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga ham bevosita ta'sir qiladi. Biroq bu jarayon har doim ham muammosiz kechmaydi. Turli xarakterlar, qarashlar, hissiyotlar va ijtimoiy omillar ta'sirida pedagogik muloqotda konfliktli vaziyatlar yuzaga kelishi mumkin. Konfliktlar ko'pincha salbiy holat sifatida qabul qilinsa-da, aslida ular to'g'ri tahlil qilinsa va boshqarilsa, rivojlanish uchun muhim omilga aylanishi mumkin. Shu sababli pedagoglar konfliktli vaziyatlarni chuqur o'rganishi, ularning sabablarini aniqlashi va samarali hal etish usullarini bilishi zarur.

Pedagogik konflikt tushunchasi

Pedagogik konflikt – bu ta'lim jarayonida ishtirok etuvchi shaxslar o'rtasida yuzaga keladigan qarama-qarshilik, kelishmovchilik yoki tushunmovchilik holatidir. Bu konfliktlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida, o'quvchilar o'zaro munosabatlarida

yoki hatto o'qituvchining o'zi bilan ichki qarama-qarshilik shaklida namoyon bo'lishi mumkin. Pedagogik konfliktlarning o'ziga xos jihati shundaki, ular faqatgina shaxsiy munosabatlar bilan cheklanib qolmay, balki ta'lim jarayonining sifatiga ham ta'sir qiladi. Masalan, o'qituvchining adolatsiz baholashi yoki o'quvchining intizomsizligi kichik tushunmovchilikdan katta konfliktga aylanishi mumkin. Shuningdek, o'quvchilarning yosh xususiyatlari, ularning psixologik holati va ijtimoiy muhit ham konfliktlarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu bois pedagog konfliktni faqat yuzaki hodisa sifatida emas, balki murakkab psixologik va ijtimoiy jarayon sifatida tushunishi kerak.

Pedagogik muloqotda yuzaga keladigan konfliktlar turli shakllarda namoyon bo'ladi va ularni to'g'ri tasniflash muammoni hal etishda muhim ahamiyatga ega. Eng ko'p uchraydigan konfliktlardan biri bu shaxslararo konflikt bo'lib, u o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi kelishmovchilikni anglatadi. Bunday holatlarda o'quvchi o'zini tushunilmagan deb his qilishi yoki o'qituvchi o'quvchining xatti-harakatlarini noto'g'ri talqin qilishi mumkin. Guruh ichidagi konfliktlar esa o'quvchilar o'rtasida yuzaga keladi va ko'pincha raqobat, liderlik uchun kurash yoki shaxsiy nizolar asosida paydo bo'ladi. Ichki konfliktlar esa shaxsning o'z ichida kechadigan qarama-qarshiliklar bo'lib, masalan, o'quvchining o'qishga bo'lgan qiziqishi bilan majburiyatlari o'rtasidagi ziddiyatni ifodalaydi. Bundan tashqari, qadriyatlar konflikti ham muhim o'rin tutadi, bunda o'qituvchi va o'quvchi turli qarashlar va qadriyatlar asosida bir-birini tushunmasligi mumkin. Har bir konflikt turi o'ziga xos yondashuvni talab qiladi.

Konfliktlarni tahlil qilish bosqichlari

Konfliktli vaziyatlarni samarali hal etish uchun avvalo ularni to'g'ri tahlil qilish zarur. Tahlil jarayoni bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich muhim ahamiyatga ega. Birinchi navbatda, konfliktli vaziyatning mohiyatini aniqlash kerak, ya'ni konflikt qachon va qanday sharoitda yuzaga kelganini tushunish zarur. Keyingi bosqichda konflikt ishtirokchilarining nuqtai nazarini o'rganish muhim, chunki har bir tomon vaziyatni turlicha qabul qiladi. Shundan so'ng muammoning asl sabablarini aniqlash kerak, chunki ko'pincha konfliktning ko'rinib turgan sababi asl muammoning faqat yuzaki qismidir. Keyingi bosqichda esa muammoni hal qilish uchun turli variantlar ishlab chiqiladi va ularning afzallik hamda kamchiliklari baholanadi. Nihoyat, eng maqbul yechim tanlanib, amaliyotga joriy etiladi. Bu jarayon pedagogdan sabr-toqat, xolislik va analitik fikrlashni talab qiladi.

Pedagogik muloqotda konfliktlarni hal etishning turli usullari mavjud bo'lib, ularni to'g'ri qo'llash vaziyatning muvaffaqiyatli yakunlanishiga olib keladi. Eng samarali usullardan biri bu ochiq va samimiy dialog hisoblanadi, chunki muloqot orqali tomonlar o'z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniga ega bo'ladi. Empatiya, ya'ni boshqa insonning hissiyotlarini tushunishga harakat qilish ham konfliktni yumshatishda

muhim rol o'ynaydi. Ba'zi holatlarda kompromissga kelish, ya'ni har ikki tomon uchun maqbul yechim topish eng to'g'ri yo'l bo'lishi mumkin. Agar konflikt murakkab bo'lsa, mediatsiya usuli, ya'ni uchinchi shaxs yordamida muammoni hal qilish ham samarali natija beradi. Eng muhimi, konfliktlarning oldini olish choralarini ko'rishdir. Sog'lom psixologik muhit yaratish, o'zaro hurmatni shakllantirish va aniq qoidalarni belgilash orqali ko'plab konfliktlarning oldini olish mumkin.

Pedagog uchun tavsiyalar

Pedagog konfliktli vaziyatlarni samarali boshqarish uchun bir qator muhim ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak. Avvalo, har bir o'quvchiga individual yondashuvni qo'llash muhim, chunki har bir o'quvchining xarakteri va ehtiyojlari turlicha bo'ladi. O'qituvchi har doim adolatli va xolis bo'lishi, baholashda subyektivlikka yo'l qo'ymasligi kerak. Bundan tashqari, ochiq va samimiy muloqot muhitini yaratish ham muhim, chunki bu o'quvchilarning o'z fikrlarini erkin bildirishiga yordam beradi. Pedagog stressni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishi, hissiyotlarini nazorat qila olishi va konfliktli vaziyatlarda vazminlikni saqlashi lozim. Eng asosiysi, konfliktni jazolash vositasi sifatida emas, balki o'rganish va rivojlanish imkoniyati sifatida qabul qilish kerak.

Pedagogik konfliktlarning psixologik asoslari

Pedagogik konfliktlarning kelib chiqishida inson psixologiyasi muhim rol o'ynaydi. Har bir o'quvchi o'ziga xos xarakter, temperament va hissiy holatga ega bo'lib, bu omillar uning xatti-harakatlariga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, tez asabiylashadigan yoki o'z fikrini keskin himoya qiladigan o'quvchilar konfliktga ko'proq moyil bo'lishi mumkin. Shuningdek, o'qituvchining kommunikativ uslubi ham katta ahamiyatga ega. Agar pedagog buyruqbozlik yoki qat'iy nazorat uslubini qo'llasa, bu o'quvchilarda norozilik va qarshilikni keltirib chiqarishi mumkin. Aksincha, demokratik va qo'llab-quvvatlovchi yondashuv konfliktlarning kamayishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, konfliktlar ko'pincha noto'g'ri tushunish, stereotiplar va hissiy reaksiyalar natijasida yuzaga keladi. O'quvchi o'qituvchining tanbehini shaxsiy haqorat sifatida qabul qilishi yoki o'qituvchi o'quvchining harakatini ataylab qilingan deb noto'g'ri baholashi mumkin. Shu sababli pedagog psixologik bilimlarga ega bo'lishi va har bir vaziyatni hissiyotdan emas, balki tahlil asosida baholashi zarur.

Konfliktlarning rivojlanish bosqichlari

Har qanday konflikt birdaniga paydo bo'lmaydi, balki ma'lum bosqichlar orqali rivojlanadi. Dastlab yashirin bosqich kuzatiladi, bunda norozilik hali ochiq ifodalanmagan bo'ladi, lekin ichki ziddiyat mavjud bo'ladi. Keyingi bosqich – ochiq konflikt bosqichi bo'lib, bunda tomonlar o'z noroziligini ochiq bildiradi. Agar konflikt o'z vaqtida hal etilmasa, u keskinlashib, kuchli qarama-qarshilikka aylanadi. Oxirgi

bosqich esa yechim bosqichi bo‘lib, bunda konflikt hal qilinadi yoki vaqt o‘tishi bilan so‘nadi.

Pedagog uchun ayniqsa muhim jihat – konfliktni dastlabki bosqichda aniqlash va uning kuchayishiga yo‘l qo‘ymaslikdir. Chunki konflikt chuqurlashgan sari uni hal qilish qiyinlashadi va ko‘proq salbiy oqibatlariga olib keladi.

Pedagogik konfliktlarning ijobiy va salbiy jihatlari

Ko‘pchilik konfliktni faqat salbiy hodisa sifatida ko‘radi, ammo u ijobiy natijalarga ham olib kelishi mumkin. Masalan, konflikt orqali muammolar ochiq yuzaga chiqadi va ularni hal qilish imkoniyati paydo bo‘ladi. Bundan tashqari, konflikt o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, o‘z pozitsiyasini himoya qilish va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Shu bilan birga, noto‘g‘ri boshqarilgan konfliktlar salbiy oqibatlariga olib keladi. Masalan, o‘quvchilar o‘rtasida dushmanlik kuchayishi, o‘qituvchiga nisbatan ishonchning pasayishi yoki dars jarayonining buzilishi mumkin. Shuning uchun pedagog konfliktni ijobiy yo‘naltira olishi kerak.

Konfliktlarni oldini olish strategiyalari

Konfliktlarni faqat hal qilish emas, balki ularning oldini olish ham muhimdir. Buning uchun pedagog bir qator strategiyalarni qo‘llashi mumkin. Avvalo, sinfda sog‘lom psixologik muhit yaratish zarur. Bu o‘quvchilarning o‘zini erkin his qilishiga va o‘z fikrini ochiq bildirishiga yordam beradi.

Shuningdek, aniq va adolatli qoidalarni belgilash ham konfliktlarning oldini oladi. O‘quvchilar nima mumkin va nima mumkin emasligini aniq bilsa, tushunmovchiliklar kamayadi. Yana bir muhim omil – samarali kommunikatsiya. O‘qituvchi o‘quvchilarni diqqat bilan tinglashi, ularning fikriga hurmat bilan qarashi va tushunarli tarzda fikr bildirishi kerak.

Bundan tashqari, rag‘batlantirish va ijobiy motivatsiya ham muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchilarni faqat tanqid qilish emas, balki ularning yutuqlarini e‘tirof etish konfliktlarning kamayishiga yordam beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, pedagogik muloqotdagi konfliktli vaziyatlar ta‘lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ularni to‘g‘ri tahlil qilish va samarali boshqarish pedagogning kasbiy mahoratini namoyon etadi. Konfliktlarni inkor etish yoki ulardan qochish emas, balki ularni to‘g‘ri yo‘naltirish orqali ijobiy natijalarga erishish mumkin. To‘g‘ri yondashuv orqali konfliktlar nafaqat hal etiladi, balki o‘quvchilarning ijtimoiy, psixologik va kommunikativ rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Shu bois har bir pedagog konfliktlarni boshqarish ko‘nikmalarini egallashi va ularni amaliyotda samarali qo‘llay olishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xaydarov. S.A.(2026). Pedagogik risklarni boshqarishda globallasuv jarayonlarning ahamiyati. International scientific journal. Interpretation and researches. 1(73).
2. Xaydarov. S.A. (2026). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallasuv jarayonidagi ahamiyati. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 3(1). 159-164.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov. S.A.(2026). Migratsiya sharoitida pedagogic risklarni boshqarishning nazariy-metodologik asoslari. Inter education and global study. 4.(1). 246-255.
6. Xaydarov. S.A.(2026). Migratsiya sharoitida yoshlar tarbiyasi: pedagogik risklar va ularning kelib chiqish sabablari. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali. 1.(2). 704 -707.